

HARBIY JAMOANING PSIXOLOGIK HOLATI

Qahramonov Fazliddin O'rinboy o'g'li

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich kursanti.

Zokirov Farxod Baxovadin o'g'li

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich kursanti.

Yo'ldashev Bobur Noimjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich kursanti.

G'ulomov Asadbek Inomjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich kursanti.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Harbiy jamoa hamda uning psixologik holati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Harbiy xizmatchilar, harbiy jamoa, bo'linma, komandir, askar, psixologiya.

Harbiy psixologiyada jamoa deb, harbiy xizmatchilarning shunday guruhiga aytiladiki, bu guruhdagi xizmat va ichki hayot harbiy nizomlar asosida tashkil etilib, ular o'rtasidagi shaxsiy hamda xizmatga oid munosabatlar mustahkam bo'ladi. Yoki boshqacha qilib aytganda bir faoliyat atrofida uyushgan kishilar guruhiga jamoa deyiladi. «Bo'linma shaxsiy tarkibi» va «bo'linma jamoasi» birikmalari bir narsani anglatmaydi. O'zaro ixtiloflar mavjud bo'lib, harbiy intizom zaif bo'lgan joyda harbiy jamoa bo'lmaydi. Harbiy jamoa o'zgarib, rivojlanib turuvchi ijtimoiy-psixologik hodisa bo'lib, o'ziga xos rivojlanish bosqichlariga ega: Birinchi bosqichda komandir butun jamoa oldiga o'z talablarini qo'yadi; Komandir talablarining jamoa a'zolari tomonidan qo'llab-quvvatlanishi esa rivojlanishning ikkinchi bosqichini anglatadi; Bu talablar jamoaning umumiy fikriga aylanganda va jamoa o'z a'zolarining har biridan ushbu talablarni bajarishni so'raydigan paytda esa rivojlanishning uchinchi bosqichi boshlanadi; Navbatdagi bosqich jamoa talablari ta'sirida har bir harbiy xizmatchi o'z-o'zidan mana shu majburiyatlarni bajarishni talab qiladi. Ularda o'z-o'ziga nisbatan talabchanlik, tanqid qilish hissi paydo bulishi bilan harbiy jamoa rivojlanishining eng yuqori, oliy bosqichiga erishiladi. Talab qo'yish harbiy jamoa rivojining yagona mezonini emas. Jamoa fikri rivojlanishi bilan bu talablarga har bir harbiy xizmatchidagi boshqalar oldidagi javobgarlik hissiga aylanadi. [1] Bu narsa harbiy intizomning mustahkamlanishini ta'minlaydi. Harbiy jamoalar rivojlanishiga xos bulgan va biz yuqorida sanab o'tgan bosqichlardan o'zlarining individual-psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib, har bir harbiy xizmatchi turli darajadagi qiyinchiliklar bilan o'tadilar. Buni endigina harbiy xizmatga kelgan yosh askarlar misolida ko'rib chiqamiz. Ulardagi ko'nikish (adaptatsiya) davrini ruhiy va jismoniy jihatdan

me'yorida o'tkazish bo'linmadagi harbiy intizomni mustahkamlashga yordam beradi. Moslashish shunday hodisaki, bunda atrof-muhitdagi va faoliyatdagi yangi omillar, sharoitlar ta'sirida shaxs ruhiyatida katta o'zgarishlar sodir bo'ladi. Askarning harbiy xizmat sharoitlariga moslashishi jarayoniga harbiy xizmatning hamma tomonlari ta'sir etadi. Ular quyidagilar:

Askarlar ongiga milliy istiqloq g'oyasini singdirish;

Ularning ijtimoiy faolligini oshirish;

Harbiy va texnik bilimlar, ko'nikmalar va malakalarni egallashlariga yordam berish (harbiy-texnik ko'nikish);

Ularda jang olib borish ko'nikmalarini shakllantirish jangovar ko'nikish;

Muayyan bir harbiy jamoaga qo'shilish, komandirlar, boshliqlar va lavozimi tenglar bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatish (ijtimoiy ko'nikish);

Ko'nikishning turli shakllari o'rtasida o'zaro yaqin aloqadorlik mavjud. Masalan, yosh askarning jangovar mahoratni egallashi uning bo'linmadagi ijtimoiy muhitga kirishiga yordam beradi. Bu narsa o'z navbatida ushbu askarning bo'linmadagi obro'yiga hamda jamoaning unga nisbatan bo'lgan munosabatiga ta'sir etadi. [2]Va aksincha, askarning ma'naviy-ma'rifiy tayyorgarlik mashg'ulotlaridagi faolligi uning harbiy texnikani qanchalik muvaffaqiyatli o'rganishiga hamda unda ishlay olishiga bog'liq bo'ladi. Ijtimoiy muhit yaxshi bo'lgan inoq jamoalarda harbiy mutaxassislikni egallash jarayonidagi qiyinchiliklar harbiy nizom qoidalari tez-tez buzilib turadigan bo'linmalardagiga qaraganda 3-4 marta kam bo'lar ekan. Yoki, yana bir misol: o'quv bo'linmalari bitiruvchilari o'zlari harbiy xizmat amaliyotini o'tagan qismlardan boshqa qismlarga xizmatga jo'natilganda ularda ko'nikish bilan bog'liq qiyinchiliklar ancha ko'p bo'lgan. Harbiy xizmat sharoitlariga ko'nikish jarayoni yosh askar va uni o'ragan ijtimoiy muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirlashuv ekanligini e'tiborga olsak, uni shaxsiy va tashqi omillarga ajratish mumkin. Shaxsiy omillarga ijtimoiy tajriba, harbiy xizmatga munosabat, umumiy ma'lumot darajasi, muayyan mutaxassislikni egallashga bo'lgan qobiliyati, temperamenti va xarakter xislatlari kabilar kiradi. Jangovar navbatchilik, qorovullik xizmati, o'quv-tarbiya jarayoni, ruhiy tayyorgarlik, kichik komandirlardagi rahbarlik usullari va jamoadagi o'zaro munosabatlar esa tashqi omillar sirasiga kiradi. Harbiy xizmat sharoitlariga ko'nikish ushbu faoliyatga moyilligi bo'lgan va boshlang'ich harbiy tayyorgarlikdan o'tgan yigitlarda nisbatan tez sodir bo'ladi. Aksincha, xizmatgacha bo'lgan davrda betartib hayot kechirgan yoshlarda bu bosqich qiyinchilik bilan kechadi. Yosh askar inoq jamoaga tushsa-yu, harbiy xizmat uni qoniqtirsagina undagi umumiy ma'lumot va texnik qobiliyatlar mutaxassislikni tezroq egallashiga hamda ko'nikish jarayonining oson kechishiga yordam beradi. [3] Aksincha, mutaxassislik va xizmat vazifalari unga quvonch baxsh etmasa, ko'nikish jarayoni uzoqqa cho'zilishi mumkin. Ko'pincha xizmat ko'rsatish va qo'riqlash bo'linmalarida shunday hodisa kuzatiladi. Chunki, bunday bo'linmalarda askarlar

zerikarli, jangovar ishdan uzoq vazifalar bilan shugullanishadi. Bu erda komandirlar harbiy xizmatchilar o'rtasidagi vazifalarni shunday taqsimlashlari kerakki, toki askarlar o'z mahoratlarining ijtimoiy nafini va harbiy nuqtai nazardan maqsadga muvofiqligini anglashsin. Kechagi o'quvchi, talaba yoki ishchini fuqarolik hayotidan harbiy xizmat sharoitiga birdaniga o'tkazish har xil kungilsizliklarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun bu bosqich komandirlar nazorati ostida amalga oshiriladi. Yosh askardagi xarakter, qobiliyat va ko'nikmalar bu davrning qanday o'tishini belgilab beradi. Masalan, biri dilkash, ikkinchisi esa xudbin bo'lgan askarlarni olaylik. Dilkash askar xizmatga xos bo'lgan harbiy nizom talablarini va axloq me'yolarini tezda o'zlashtirib oladi. Bundaylar jamoa topshiriqlarini ham ishtiyoq bilan bajaradilar va boshqa; safdoshlariga bajonidil yordam beradilar. Odatda, ular mustahkam ahloqiy-irodaviy xususiyatga ega bo'ladilar. Xudbin askar esa unga komandirlarning nazariga tushishiga yordam beradigan va uni yuqori mavqega ko'taradigan ishlar bilan shug'ullanadi. U ko'p ham ko'zga tashlanavermaydigan, har vaqt komandirlar payqayvermaydigan «qora» ishlar bilan boshqalar qatori shug'ullanishni yoqtirmaydi. Ko'nikish jarayonida yosh askarlar dunyoqarashi, odatlari va umuman ruhiyatida qayta qurishlar yuz beradi. Shu o'rinda hozirgi yosh askarlarning o'ziga xos xususiyatlari haqida to'xtalishga to'g'ri keladi. Ular o'zlaridagi keng dunyoqarash va bilimdonliklari bilan ajralib turadilar. Ularda mehnatga munosabat ijobiy bo'lib, Vatanga muhabbat hissi rivojlangan. Yoshlar har sohada mustaqillikka intiladilar, lekin, shuning bilan birgalikda ularga jamoa ta'siriga beriluvchanlik xos. [4] Ulardagi fikr yuritish va faoliyat tarzi tengdoshlariga va atrofdagilarga bog'liq bo'lib, boshqalarga o'zini ko'rsatib qo'yish istagi ularda tez-tez paydo bo'lib turadi. Tajribasiz bo'lganliklari uchun ham bu harakatlar qo'pol, agressiv usullar bilan amalga oshiriladi. Bu yoshdagi kishilar atrofdagi voqea-hodisalarga baho berishda ko'proq maksimalizm (bir yoqlamalik) ga berilishadi. Bunga sabab ulardagi sabr-toqatning yo'qligi. Shuningdek, ularga yana tug'ilib o'sgan joylariga nisbatan ma'naviy-ruhiy jihatdan bog'lanib qolish hodisasi ham xos bo'lib, bu narsa xizmat davrida ma'lum qiyinchiliklarni tug'diradi. Yosh askarlarni safga quyishda harbiy qism va bo'linmalardagi katta askarlar yordamidan foydalanish lozim. Katta askarlar bo'linmada shakllangan an'analarning barqaror tashuvchilari hisoblanadilar. Ularning bilim va tajribalaridan ekipajlarni tuzishda hamda yosh askarlarga biriktirib qo'yish orqali ham foydalanish mumkin. [4] Muayyan bir bo'linma harbiy xizmatchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar ushbu jamoa psixologiyasining muhim elementi hisoblanadi. Hamkorlikdagi hayot va faoliyat jarayonida jamoadagi kishilar o'rtasida paydo bo'ladigan har xil aloha va muloqot shakllariga o'zaro munosabatlar deyiladi. Mamlakatimiz Qurolli Kuchlari harbiy jamoalaridagi o'zaro munosabatlar jangovar tayyorgarlik, o'qish, mehnat hamda kundalik hayot jarayonida shakllanadi. Bunda O'zbekiston Respublikasidagi ijtimoiy va davlat tuzimi, jamiyatimizda shakllanib

kelayotgan milliy istiqlol mafkurasi harbiy xizmatchilar orasidagi o'zaro munosabatlar uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Xizmatga oid munosabatlar xizmatni o'tashda, jangda va kundalik hayotda nihoyatda zarur bo'lib, har bir kishidan eng avvalo jangovar, xizmatga va mehnatga oid, ma'naviy-ma'rifiy majburiyatlarni so'zsiz bajarishni taqozo etadi. Ushbu o'zaro munosabatlar harbiy jamoaning tashkiliy tuzilishida rasman mustahkamlab quyilgan. Bundan tashqari ular harbiy nizom, buyruq, qoida va qo'llanmalarda bayon etilgan bo'ladi. Komandirlarning faoliyatlari ushbu o'zaro munosabatlarni qaror toptirishga, mustahkamlashga va boshqarishga qaratiladi. Xizmatga oid o'zaro munosabatlar tizimi muntazam qaror toptirib boriladi, masalan, xizmat faoliyatining u yoki bu jarayonida harbiy xizmatchilarni qayta taqsimlash, majburiyatlarni belgilash va vazifalarni taqsimlash, hisobot vaqti va shaklini ko'rsatish, xizmatda kamchiliklar bo'lganda jazolash va hokazo). Ammo, xizmat davrida ham, undan tashqarida ham iroda, ong va hissiyotga ega bo'lgan kishilar o'zaro ta'sirlashadilar. Shuning uchun ham xizmatga oid munosabatlarni shaxsiy munosabatlardan, shaxsiy munosabatlarni esa xizmatdan tashqari munosabatlardan butunlay ajratib bo'lmaydi. Xizmat vaqtida ham, xizmatdan tashqari holatlarda ham o'ziga xos his-tuyg'ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo'lgan insonlar o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa harbiy xizmatchilar o'rtasidagi munosabatlarning chuqur ruhiy-emo-sional mazmunga ega ekanligidan dalolat beradi. Bo'linmadagi o'zaro munosabatlar kishilar xulq-atvoriga juda kuchli ta'sir ko'rsatadi. Askarning o'z komandiriga bo'lgan ichki sub'ektiv munosabati unda harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Qandaydir sabablarga ko'ra ushbu munosabat salbiy bo'lsa, bo'ysunish majburiy, xizmat jarayoni esa zerikarli bo'ladi, natijada kelishmovchilik va ko'ngilsiz holatlar kelib chiqadi. Aksincha, komandir va askar o'rtasidagi ijobiy munosabat xizmatni osonlashtirib, uni sevimli mashg'ulotga aylantiradi. Bu esa askarlarda kerakli jangovar sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Bo'linmalardagi harbiy intizomni mustahkamlashda o'zaro munosabatlar mazmuni katta ahamiyatga ega: qaerda o'zaro munosabatlar harbiy nizomlar asosiga qurilgan bo'lsa, o'sha joyda harbiy intizom mustahkam bo'ladi. Harbiy bo'linmadagi o'zaro munosabatlar har xil ichki va tashqi omillar ta'sirida o'zgarib turadi. Zamonaviy harbiy texnika va qurollarning murakablashganligi, ularning bir nechta kishilar tomonidan boshqarilishi bo'linmada va har bir harbiy xizmatchidagi mas'uliyat hissini nihoyatda oshiradi. Ularni boshqarishda aniqlik va hushyorlik harakatlardagi o'zaro muvofiqlik talab etiladi. Bularnin hammasi harbiy xizmatchilarni bitta jamoa atrofiga birlashtiradi, har bir kishining umumiy ish uchun mas'uliyatini oshiradi. Insonlarga o'tkazadigan ta'siriga ko'ra, shaxsiy munosabatlar o'zaro munosabatlar tizimida alohida o'rin tutadi. Bunday munosabatlar stixiyali ravishda qaror topadi (yoqtirish, yoqtirmaslik, befarqlik, do'stlik, xayrixohlik va hokazo). Kundalik hayotda bunday munosabatlarga

har doim ham e'tibor berilavermaydi. Ammo, shaxsiy munosabatlar katta ta'sir kuchiga ega bo'lib, doimiy e'tiborni hamda izchil boshqaruvni taqozo qiladi.

Xulosa:

Harbiy xizmatchilar har doim jamoa muhitida bo'ladilar. Shuning uchun ham shaxslararo munosabatlar aniq bir tizimga solingan bo'lib, ular harbiy nizomlar bilan tartibga solib turiladi. Harbiy xizmatchilar o'rtasidagi munosabatlar quyidagi shakllarda bo'ladi: xizmatga oid, xizmatdan tashqari (maishiy) va shaxsiy munosabatlar. Bundan tashqari yana harbiy xizmatchilar o'rtasidagi munosabatlar boshliqlar va bo'ysunuvchilar, kattalar va kichiklar, shuningdek, o'zaro tenglar o'rtasidagi munosabatlarga bo'linadi. Bunday munosabatlarning mazmuni O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining intizom nizomida bayon etilgan. Tajribalarning ko'rsatishicha, harbiy intizom buzilishining asosiy sababi harbiy xizmatchilarning umumharbiy nizomlarni qisman yoki umuman bilmasliklari ekan. Shuning uchun ham askar va serjantlarning harbiy nizomlarni bilishlariga erishish katta ahamiyatga ega. Harbiy intizomga o'rgatishda uning uslubiyati muhim rol o'ynaydi. Nizomlarni o'rgatish, odatda, ofitserning ular haqidagi hikoyasidan, tushuntirishidan boshlanadi. U yosh askarlarga harbiy nizomlarning turlari, ularning nima maqsadda yaratilganligi, jangovar tayyorgarlikdagi ahamiyati haqida so'zlab beradi. Shundan keyin esa alohida moddalarni o'qib o'rganishga, ularni hayotiy misollar bilan mustahkamlashga o'tiladi. Ba'zi ofitserlar esa nizomlarni o'rgatishda noto'g'ri yo'ldan borishadi – harbiy xizmatchilardan ma'lum bir moddalarni yoki qoidalarni to'laligicha yod olishni talab qilishadi. Bunday munosabat kishilarning o'z vazifalariga nisbatan sovuqqonliklariga, ulardagi aqliy faoliyatning zaiflashuviga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2007.1-2 kitob. [1]
2. Erkaboyev.O.M. Armiya safida xizmat qilishga tayyorlash bosqichida jismoniy tarbiyaning ijtimoiy mohiyati.Toshkent-2020[2]
3. Yoshlarni chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorlash»o'quv dasturi 2017 y.[3]
4. «O'smirlarni chaqiriqqacha tayyorlash to'g'risidagi Nizomi» 2014 [4]